

Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та
природокористування
Кафедра охорони праці та безпеки життєдіяльності

03-10-38

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до проведення навчальної практики з промислової
безпеки
для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Охорона праці»
спеціальності 263 «Цивільна безпека» денної форми навчання

Рекомендовано науково-
методичною радою з якості
ННІ будівництва та архітектури
Протокол № 6 від 23.06.2020 р.

Рівне – 2020

Методичні вказівки до проведення навчальної практики з промислової безпеки для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за освітньо-професійною програмою «Охорона праці» спеціальності 263 «Цивільна безпека» денної форми навчання [Електронне видання] / Туровська Г. І. – Рівне : НУВГП, 2020. – 16 с.

Укладач: Г. І. Туровська, к.т.н., доцент, доцент кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності

Відповідальний за випуск: В. Л. Филипчук, д.т.н., професор, завідувач кафедри охорони праці та безпеки життєдіяльності

Керівник групи забезпечення спеціальності

В. Л. Филипчук

© Туровська Г. І., 2020
© НУВГП, 2020

ВСТУП

Навчальна практика є важливою і невід'ємною складовою частиною навчального процесу з підготовки майбутніх фахівців, а також і початковою ланкою в системі їх практичної підготовки до роботи в установах та організаціях. Це є важливим етапом, що забезпечує перехід від теоретичного навчання до професійної діяльності здобувачів вищої освіти.

Навчальна практика спрямована на закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачами за час навчання, набуття і удосконалення практичних навичок і умінь за спеціальністю «Цивільна безпека».

Порядок проходження практики встановлюється «Тимчасовим положенням про організацію проведення практик для здобувачів вищої освіти НУВГП» та програмою практики. Тривалість практики, терміни проведення, її обсяг визначаються навчальним планом спеціальності, індивідуальним навчальним планом здобувача вищої освіти та графіком навчального процесу.

Практика передбачає удосконалення професійно-практичної підготовки здобувачів вищої освіти, технологію надання їм достатнього обсягу знань, компетентностей відповідно до вимог освітньо-професійної програми з використанням матеріально-технічної бази працедавців.

1. Мета та завдання навчальної практики

Метою навчальної практики є ознайомлення здобувачів вищої освіти зі специфікою майбутньої спеціальності; отримання первинних професійних компетентностей із циклу дисциплін загальної та професійної підготовки; формування у них на базі одержаних теоретичних знань, професійних умінь і навичок, необхідних для прийняття самостійних рішень під час розгляду реальних умов підприємства; оволодіння сучасними методами, формами організації та засобами праці; вміння реагувати на зміну ситуації та скласти уявлення про існуючі методи забезпечення безпеки підприємства (організації), а також про сучасний стан галузі безпеки підприємництва в Україні; виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності.

Завданнями навчальної практики, що визначають відмінність в її організації та здійсненні відносно інших видів практичного навчання в Університеті, є:

- закріплення та поглиблення знань, отриманих при вивченні відповідних навчальних дисциплін;
- ознайомлення з організацією роботи та структурою підприємств і організацій, а також з характером майбутньої професійної діяльності;
- проведення аналізу і вивчення сучасних напрямків з промислової безпеки та охорони праці;
- підготовка здобувачів вищої освіти до проходження виробничої технологічної та виробничої переддипломної, науково-дослідної практики;
- розвиток інтересу до обраної спеціальності;
- виховання професійних якостей молодого фахівця шляхом залучення здобувачів до реальної професійної праці;
- формування повного і свідомого уявлення про сучасне базове підприємство, установи в процесі ознайомлення з організацією та безпечними умовами експлуатації виробничого обладнання, машин, механізмів, устаткування, наданням послуг, обладнанням виробничих цехів і ділянок, відповідною документацією;
- ознайомлення з науковою організацією і змістом праці робочих різних професій;
- вивчення напряму діяльності підприємства, його завдань і функцій;
- формування вмінь та підходів до аналізу реальних і потенційних небезпек, шкідливих і небезпечних виробничих чинників на виробництві;
- вивчення і пропонування відповідних профілактичних заходів по усуненню недоліків в організації робіт та виробничих операцій, технологічних процесів;
- вивчення посадових обов'язків керівників структурних підрозділів з питань охорони праці;
- аналіз забезпеченості документації з охорони праці: наявність інструкцій на робочих місцях структурних підрозділів, технологічних регламентів та стандартів; проведення навчання працівників; наявність основних облікових документів, що використовуються для ідентифікації шкідливих і небезпечних

виробничих чинників, протоколів перевірки знань керівників, спеціалістів, приписів служби охорони праці, протоколів лабораторних досліджень умов праці, журналів адміністративно-громадського контролю з охорони праці;

- облік справності технологічного устаткування, механізмів та засобів праці;
- набуття навичок планування основних видів роботи інженерно-технічних працівників.

У процесі виконання завдань здобувачі вищої освіти оволодівають первинними компетентностями, розвивають здібності застосовувати системні знання на практиці.

У результаті проходження навчальної практики здобувачі повинні **знати:**

- законодавчі та нормативні документи з безпеки та гігієни праці, міжнародні стандарти в сфері охорони праці;
- нормативні параметри виробничого середовища відповідно до державних санітарних норм, правил та гігієнічних нормативів;
- розуміти явища і процеси, що відбуваються у сфері виробництва, їх вплив на організм людини;

вміти:

- об'єктивно оцінювати можливі негативні наслідки в конкретних умовах виробничого середовища;
- аналізувати стан виробничого травматизму та професійних захворювань на виробництві;
- планувати заходи для вдосконалення організації діяльності підприємства (організації) щодо безпеки та гігієни праці.

Вивчення навчальної дисципліни «Практика з промислової безпеки» забезпечить опанування майбутніми фахівцями системи умінь:

- застосовувати отримані знання правових основ цивільного захисту, охорони праці у практичній діяльності;
- розробляти тексти та документи з питань професійної діяльності, спілкуватися українською професійною мовою; читати й розуміти фахову іншомовну літературу, використовуючи її у соціальній і професійній сферах; демонструвати культуру мислення та виявляти навички щодо організації культурного діалогу на рівні, необхідному для професійної діяльності;

- обирати оптимальні заходи і засоби, спрямовані на зменшення професійного ризику, захист населення, запобігання надзвичайним ситуаціям;
- використовувати у професійній діяльності сучасні інформаційні технології, системи управління базами даних та стандартні пакети прикладних програм;
- визначати технічний стан зовнішніх та внутрішніх інженерних мереж та споруд для оцінювання відповідності його вимогам цивільного захисту та техногенної безпеки;
- пояснювати номенклатуру, класифікацію та параметри уражальних чинників джерел техногенних і природних надзвичайних ситуацій та результати їх впливів;
- оцінювати технічні показники та визначати стан аварійно-рятувальної техніки, засобів зв'язку, устаткування та обладнання;
- пояснювати концептуальні основи моніторингу об'єктів захисту та знати автоматичні системи, прилади та пристрої, призначені для спостереження та контролювання стану об'єкта моніторингу, вимірювання його параметрів та збереження інформації щодо його стану.

та набуття відповідних компетентностей:

- здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел;
- навички міжособистісної взаємодії;
- навички здійснення безпечної діяльності;
- здатність до оцінювання ризиків виникнення та впливу надзвичайних ситуацій на об'єктах суб'єкта господарювання та ризиків у сфері безпеки праці;
- здатність до аналізу й оцінювання потенційної небезпеки об'єктів, технологічних процесів та виробничого устаткування для людини й навколишнього середовища;
- здатність до організації безпечної експлуатації техніки, устаткування, спорядження у сфері професійної діяльності, створення безпечних і здорових умов праці.

2. Бази навчальної практики

Для реалізації програми практики здобувачів вищої освіти університет встановлює різні форми співробітництва з підприємствами, установами, які створюють умови для забезпечення практичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Навчальна практика з промислової безпеки проводиться з відривом від навчання: у структурних підрозділах університету, на промислових підприємствах, установах, управліннях відповідно до укладених договорів або у формі екскурсій з врахуванням програми проходження практики.

Вибір бази практики проводиться кафедрою на основі аналізу виробничих та економічних можливостей підприємств, установ щодо їх придатності до проведення практики здобувачів вищої освіти. При цьому підприємства (установи) незалежно від форми власності та підпорядкування, які є обраними базами практики, повинні відповідати наступним вимогам: наявність структур, що відповідають спеціальності, за якою здійснюється підготовка фахівців у закладах вищої освіти; наявність кваліфікованого керівництва практикою здобувачів; надання здобувачам вищої освіти права користування бібліотекою, лабораторіями, технічною та іншою документацією, необхідною для виконання програми практики; наявність інформаційного забезпечення практикантів щодо новітніх технологій, що використовуються за спеціальністю.

3. Організація і керівництво навчальною практикою

Відповідальність за організацію, проведення та контроль якості практики покладається на завідувачів кафедр, директорів навчально-наукових інститутів та керівників практик (від кафедр).

Навчально-методичне керівництво практикою здобувачів забезпечує кафедра охорони праці та безпеки життєдіяльності, яка здійснює наступні заходи:

- розробляє тематику індивідуальних завдань на період проведення практики;
- організовує інструктивну нараду керівників практики і здобувачів з питань практики;
- здійснює керівництво і контроль за проведенням практики;

- повідомляє здобувачів про систему звітності з практики, яка затверджена кафедрою, а саме: подання письмового звіту;
- обговорює підсумки та аналізує виконання програм практики на засіданнях кафедри.

Термін проведення практики, програма діяльності здобувачів на практиці визначаються програмою практики. Послідовність і порядок роботи здобувача-практиканта на різних ділянках роботи визначає керівник від бази практики. Робочий час студента-практиканта – 6 годин.

Обов'язки керівника практики (від кафедри):

- проведення всіх організаційних заходів перед відправленням здобувачів вищої освіти на практику;
- проведення інструктажу з безпеки життєдіяльності перед початком практики відповідно до Інструкції код 42 № 44 з безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу Національного університету водного господарства та природокористування (Наказ ректора НУВГП № 312 від 16.06.2020 р.);
- надання здобувачам вищої освіти необхідних матеріалів для проходження практики (програма практики, щоденник, методичні вказівки, тощо);
- видача індивідуального завдання;
- інформування здобувачів вищої освіти про звітність з практики, прийняту в університеті, критерії оцінювання компетентностей, які вони досягли за результатами практики, та процедуру захисту звіту з практики;
- забезпечення проходження практики згідно з календарним планом;
- контролювати відвідування здобувачами-практикантами бази практики;
- перевіряти правильність ведення щоденника практики, виконання домашнього завдання та вивчення нормативних актів;
- організувати і провести диференційований залік з практики.

Індивідуальне завдання розробляється керівником практики від кафедри та видається кожному здобувачеві вищої освіти. Зміст індивідуального завдання враховує конкретні умови та можливості підприємства (установи), відповідає як потребам виробництва, так і цілям і завданням навчального процесу. Крім того, індивідуальне завдання враховує здатність і теоретичну підготовку здобувачів вищої освіти.

Обов'язки здобувача вищої освіти:

- пройти інструктаж з безпеки життєдіяльності;
- одержати до початку практики від керівника практики робочу програму, щоденник практики;
- у повному обсязі виконувати всі завдання, передбачені програмою практики та вказівками її керівника;
- вивчити і суворо дотримуватись правил охорони праці та внутрішнього розпорядку;
- дбати про особисту безпеку і здоров'я, а також про безпеку і здоров'я оточуючих людей у процесі виконання будь-яких робіт;
- нести відповідальність за виконану роботу;
- отримати консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- щодня в хронологічному порядку детально відображати у розділі «Робочі записи» та в «Календарному графіку» щоденника практики виконану роботу за кожен день практики з коротким аналізом і висновками. Після закінчення практики заповнений щоденник долучається до звітної документації;
- якісно та у повному обсязі виконувати усі завдання, визначені програмою практики;
- своєчасно оформити звіт та скласти залік з практики.

4. Графік проведення навчальної практики

1 день – Тема 1. Організаційні засади практики. Проведення інструктажу з безпеки життєдіяльності зі здобувачами вищої освіти з реєстрацією у журналі інструктажу відповідно до розробленої інструкції. Видача робочого плану, програми з практики, індивідуальних завдань, щоденника практики.

2-4 день – Тема 2. Ознайомлення з національним законодавством України та чинними міжнародними договорами. Опрацювання законодавчих та нормативних документів з безпеки та гігієни праці, міжнародних стандартів в сфері охорони праці. Гармонізація національного законодавства з Конвенціями МОП та Директивами ЄС.

5-8 день – Тема 3. Ознайомлення з вітчизняними та закордонними практиками регулювання питань безпеки та гігієни праці. Ознайомлення з тенденціями формування та реалізації державної політики в галузі охорони праці на прикладі підприємств України.

Ознайомлення з програмами комплексних заходів забезпечення безпеки та гігієни праці на закордонних підприємствах.

9-11 день – Тема 4. Опрацювання результатів досліджень. Проведення порівняльного аналізу безпеки та гігієни праці на підприємствах України та світу. Аналіз сучасних технологій та обладнання з точки зору їх безпеки. Реалізація питань щодо впровадження оцінки ризиків та системи управління безпекою та гігієною праці на робочих місцях.

12-14 день – Тема 5. Узагальнення матеріалів практики. Складання звіту з навчальної практики. Підготовка презентації звіту. Захист звіту.

5. Підведення підсумків практики

Після закінчення терміну практики здобувачі звітують про виконання програми відповідно до індивідуального завдання.

Формою звітності здобувача про проходження навчальної практики є письмовий звіт, підписаний і оцінений безпосередньо керівником практики.

Звіт має містити відомості про виконання здобувачем усіх розділів програми практики, висновки і пропозиції, список використаної літератури, відповідати встановленим вимогам.

Письмовий звіт разом з іншими документами, установленими робочою програмою практики, подається на рецензування керівнику практики. У разі невідповідності звіту вимогам щодо змісту й оформлення він повертається на доопрацювання. За результатами захисту виставляється диференційована оцінка, яка фіксується на титульній сторінці звіту, у відомості та заліковій книжці.

Оцінювання результатів практики здобувачів вищої освіти здійснюється за 100-бальною шкалою та національною шкалою.

Навчальна практики захищається здобувачем особисто в кінці терміну практики перед викладачем, що проводив практику, або протягом перших десяти днів семестру, які починаються після завершення практики.

Здобувачу вищої освіти, який не виконав програму практики з поважних причин, може бути надано право проходження практики повторно відповідно до «Порядку ліквідації академічних заборгованостей у НУВГП».

Аналіз результатів проходження здобувачами вищої освіти практики обговорюються на засіданні кафедри.

6. Вимоги до змісту й оформлення звіту з практики

Важливим при складанні звіту є: особисті спостереження, аналіз, оцінка технічних засобів, процесів, організації праці, а також зауваження, враження та пропозиції.

Результат проходження практики здобувач оформляє як письмовий звіт, який повинен мати чітку, логічно послідовну структуру, переконливу аргументацію, обґрунтованість рекомендацій і висновки.

Структура звіту:

- титульний аркуш;
- зміст, який містить назви всіх розділів і підрозділів звіту із зазначенням сторінок;
- основна частина;
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки.

Звіт має бути оформлений на аркушах стандартного формату А4 з наскрізною нумерацією. На першій сторінці номер не ставиться. Поля: верхнє, нижнє та ліве – 20 мм, праве – 10 мм. Загальний обсяг звіту має становити 15-20 с. друкованого тексту.

Основна частина звіту структурно поділяється на розділи, перелік і послідовність яких визначається змістом програми практики.

Таблиці, виконані на окремих аркушах, і додатки включають у нумерацію сторінок. Кожна таблиця повинна мати заголовок, який починається з великої літери і розміщується нижче слова «Таблиця», яке пишеться над правим верхнім кутком таблиці. Таблиці нумеруються послідовно арабськими цифрами. При перенесенні частини таблиці на іншу сторінку над нею пишуть «Продовження таблиці» із зазначенням її номера. Таблиці розміщують після першого посилання на них у тексті звіту. При посиланні на таблицю вказують її номер і слово «таблиця» у скороченому вигляді, наприклад: табл. 1.

Рисунки, схеми та таблиці розміщуються як за текстом, так і на окремих аркушах паперу і повинні мати нумерацію у межах розділу.

Посилання на літературні джерела здійснюється шляхом зазначення у дужках номера, під яким та чи інша друкована праця наведена в списку використаної літератури. Наприклад, [1, 5].

У додатках наводяться форми статистичної звітності, допоміжні матеріали, тощо. Кожний додаток починають із нової сторінки, у правому верхньому куті якої пишуть слово «Додаток» і його позначення. Додаток повинний мати заголовок, який записують посередині сторінки, симетрично щодо тексту із прописної букви. Рисунки і таблиці, розташовані в додатку, нумеруються в його межах з додаванням перед цифрою позначення додатка (наприклад, Додаток А.1). Додатки повинні мати загальну з рештою документа наскрізну нумерацію сторінок (<http://lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/132/10.pdf>).

7. Рекомендована література

Базова

1. Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці: Підручник./ За ред. М.П. Гандзюка. К.: Каравела, 2008. 384 с.
2. Гогіташвілі Г. Г., Карчевські Є.-Т., Лапін В. М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: навч. посіб. К.: Знання, 2007. 367 с.
3. Жидецький В.Ц., Джигерей В.С., Мельников О.В. Основи охорони праці. Львів: Афіша, 2000. 350 с.
4. Пилипенко П.Д. Підстави виникнення індивідуальних трудових правовідносин: Монографія. К.: Товариство «Знання», 2003. 146 с.
5. Правові основи працезахоронної політики та охорони праці: навч. посіб. / за ред. Б.М. Коржика. Х.: ХНАМГ, 2011. 174 с.
6. Русаловський А. В. Правові та організаційні питання охорони праці: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2009. 295 с.
7. Охорона праці: європейські і міжнародні стандарти та законодавство України (порівняльний аналіз): наук.-прак. посіб. / за ред. В.С. Венедіктова. Харків-Київ: Державний департамент з питань адаптації законодавства, 2006. 680 с.
8. Охорона праці (питання та відповіді): довідник. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/28-ohorona-prats-moskalova-vm.html>
9. Охорона праці у водогосподарському будівництві /В.М. Москальова, В.О Турченко, В.Й Чабан, Т.Ю. Гринюк. Рівне: НУВГП, 2008. 257 с.
10. Ярошевська В.М., Чабан В.Й. Охорона праці в будівельній галузі. Рівне, 2005. 313 с.

Нормативна

11. ДСТУ 2293-2014 Охорона праці. Терміни та визначення основних понять.
12. ДБН В.2.5-28-2006 «Природне і штучне освітлення».
13. ДСН 3.3.6.042-99 Санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень.
14. ДСН 3.3.6.037-99 Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку.
15. ДСН 3.3.6.039-99 Державні санітарні норми виробничої загальної та локальної вібрації.

16. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
17. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
18. Кодекс цивільного захисту України. Відомості Верховної Ради України, 2013, № 34-35. Дата оновлення: 01.01.2019.
19. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-ВР>.
20. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26. Дата оновлення: 19.05.2019.
21. НПАОП 0.00-8.24-05 «Перелік робіт з підвищеною небезпекою». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 р. № 15.
22. НПАОП 0.00-4.35-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 15.11.2004 р. № 255. Редакція від 14.04.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1526-04>
23. НПАОП 0.00-4.12-05 Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці. Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці від 26.01.2005 № 15.
24. Положення про Департамент державного нагляду та контролю. Наказ ДСНС України № 400 від 17.07.2014 р.
25. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.
26. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 01.01.2011 р. № 2464-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14/ed20110101>
27. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2007, № 29. Дата оновлення: 04.04.2018.
28. Про порядок проведення атестації робочих місць за умовами праці: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.1992 р., № 442. Дата оновлення: 28.10.2016.
29. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу». Наказ МОЗ України від 08.04.2014 р. № 248.

30. Про внесення змін до Положення про розробку інструкцій з охорони праці. Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.03.2017 р. № 526. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE30647.html

31. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу». Наказ МОЗ України № 248 від 08.04.2014 р.

10. Про затвердження Порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 337.

32. Директива Ради Європейських Співтовариств 89/391/ЕЕС «Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки й гігієни праці працівників».

33. Конвенція МОП 187 «Про основи, що сприяють безпеці й гігієни праці».

34. Міжнародний стандарт SA8000:2001 «Соціальна відповідальність». SAI SA8000: 2001 Social Accountability International.

35. Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності». ISO 26000: 2010 (Draft) Guidance on Social Responsibility.

36. Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2007 Occupational health and safety management systems – Requirements. Системи менеджменту охорони праці – Вимоги.

37. Міжнародний стандарт ISO 45001:2018. Occupational health and safety management systems – Requirements with guidance for use. Системи менеджменту охорони здоров'я і безпеки праці – Вимоги та рекомендації до застосування.

8. Інформаційні ресурси

1. Библиотека безопасного труда MOT. URL: <http://base.safework.ru/safework/>

2. Державна електронна бібліотека з питань безпеки виробництва, охорони та гігієни праці. URL: <http://opb.org.ua/view/subjects/s3.html>

3. Виробничо-практичний журнал «Промислова безпека». URL: <https://ru-ru.facebook.com/promyslova.bezpeka/>; <http://prombezpeka.com/>

4. Виробничо-практичний журнал «Охорона праці і пожежна безпека». URL: <http://oppb.com.ua/journal/zmist-zhurnalu-ohorona-praci-i-pozhezhna-bezpeka-no-5-2020>; <http://oppb.com.ua/articles>
5. Науково-виробничий журнал «Охорона праці». URL: <http://ohoronapraci.kiev.ua/#>
6. Наукова бібліотека НУВГП (м. Рівне, вул. Олекси Новака, 75). URL: <http://nuwm.edu.ua/naukova-biblioteka/>
7. Національна бібліотека ім. В.І. Вернацького. URL: <http://nbuv.gov.ua/>
8. Обласна наукова бібліотека (м. Рівне, майдан Короленка, 6) URL: <http://www.libr.rv.ua/>
9. Практики діляться знаннями зі студентами. URL: <https://esosh.net/paraktiki-dilyatsya-znanyami-zi-studentami/>
10. Практичний журнал з охорони праці «Довідник спеціаліста з охорони праці». URL: <https://esop.mcfr.ua/>
11. Приклади оцінки ризику в різних галузях Великобританії URL: <https://www.hse.gov.uk/risk/casestudies/index.htm>
12. Рівненська централізована бібліотечна система (м. Рівне, вул. Київська, 44). URL: <http://cbs.rv.ua/>
13. Сайт Держпраці. URL: <http://dsp.gov.ua/>
14. Сайт Адміністрації з охорони праці (Occupational Safety and Health Administration). URL: <https://www.osha.gov/>
15. Сайт Канадського центру охорони здоров'я та безпеки праці (Canadian centre for occupational health and safety). URL: <https://www.ccohs.ca/>
16. Сайт Національного інституту безпеки та гігієни праці на виробництві (Instituto Nacional de Seguridad y Salud en el Trabajo) URL: <http://www.insht.es/>
17. Сайт Національного інституту страхування від нещасних випадків на виробництві (Istituto Nazionale Assicurazione contro gli Infortuni sul Lavoro). URL: <https://www.inail.it/>
18. Сайт Управління з питань охорони праці та безпеки (Health and Safety Executive) URL: <https://www.hse.gov.uk>
19. Цифровий репозиторій НУВГП. URL: <http://ep3.nuwm.edu.ua/>
20. Цифровий репозиторій ХНУМГ імені О.М. Бекетова. URL: <http://eprints.kname.edu.ua>
21. Енциклопедія по охране и безопасности труда МОТ. URL: <http://base.safework.ru/iloenc/>